

Josep Antoni Alcover està tan convençut que els problemes que pateix la societat de les Illes en l'actualitat derivats de la limitació geogràfica i dels recursos estan provocats pel mateix l'home, que no dubta a l'hora d'afirmar que el moment més desastrós ecològicament parlant per a les Balears en tota la seva història va ser quan els humans varen arribar per primera vegada, fa devers tres mil anys. Així i tot, vol fixar una mirada optimista en el futur, encara que li costa perquè està segur que només amb un decreixement dels residents i del turisme a les Illes es pot aconseguir aturar l'esgotament dels recursos i fer d'aquest, un territori habitable. Les Illes, segons Alcover, han perdut fa temps la qualitat de vida i els avantatges que tenien.

Els límits de la naturalesa

Juanjo Sánchez

-Com ha canviat la biodiversitat a les Illes des que l'home va arribar per habitar-les?

-Abans de l'arribada dels humans, les Balears eren una espècie de paradís, eren el que es podria anomenar les 'Galápagos' de la Mediterrània, unes illes molt aïllades, les més aïllades de la Mediterrània, i a més a més contenien la fauna i la flora més singulars. A partir del moment en què els humans varen arribar, es varen començar a produir uns canvis grossos en l'ecologia de les Illes i una transformació del paisatge de grans dimensions. A l'actualitat es pot dir que pràcticament queda molt poc del que hi havia abans de l'arribada dels humans, nosaltres vivim a un territori que està altament transformat i, possiblement, els indrets no transformats, els que podrien ser més similars als hàbitats primigenis de les Balears, ocupen una extensió inferior a l'1% del territori. Realment, el nivell de l'impacte de l'home ha estat brutal.

-El fet insular de les Balears va fer que l'home arribàs més tard que a altres indrets del continent?

-Sí, l'home va arribar a les Balears, no sabem quin dia ni a quina hora, però sabem que va ser abans de l'any 2030 abans de Crist a Mallorca, pensam que després de l'any 3000, o sigui, dins del tercer mil·lenni abans de Crist a un moment indeterminat. Consideram que és un moment més proper al 2000 que al 3000, és una arribada que es pot considerar molt tardana en relació a tota l'àrea que ens envolta, o sigui, pràcticament tota l'àrea que ens envolta era ocupada des de feia molt de temps i les Balears eren un reducte de naturalesa silvestre, mai no tocat pels humans, fins fa poc més de 4.000 anys.

EFECTES DEVASTADORS

-Amb l'arribada de l'home a les Illes, què fou el primer que va canviar?

-Quan arriben els humans a una illa, una de les primeres actuacions que fan és obrir-se pas en el territori que ocupen, i per obrir-se pas una de les pràctiques més comunes al llarg de la història arreu del món ha estat fer servir el foc. Llavors, el que feien era cremar. Allò tenia un significat molt semblant a fer autopistes en l'actualitat, poder disposar d'espais per poder anar d'una banda a l'altra i a més a més tenir lloc per poder ocupar, per fer activitats agrícoles. De manera que, quan arriben els humans a Balears, comencen a provocar una sèrie d'incendis recurrents, de manera que això altera la vegetació i, a més a més, paral·lelament s'altera la fauna del territori, de manera que canvia absolutament.

-El fet que l'home arribàs més tard a les Balears, fa que tinguem qualche tipus d'avantatge ambiental respecte de la Península, per exemple?

-Bé, jo pens que no ha servit de molt que l'arribada fos més tardana. El que ha passat és que l'impacte s'ha produït més a prop del nostre temps, però ha estat realment d'un abast enorme. Crec que fins i tot hi ha altres illes mediterrànies més grans i bastant abruptes, com poden ser Còrsega i Sardenya, sobretot Còrsega, que és una illa que possiblement conté una proporció de territori més similar als territoris prehumans que no les Balears, malgrat les Balears hagin estat colonitzades més tardanament. Jo imagino, el que passa és que això és difícil de demostrar, que si els humans haguessin arribat uns quants mil·lennis abans, possiblement la taxa d'extinció encara seria un poc més elevada. O sigui, hi ha espècies que encara no s'han extingit i que, si la presència humana hagués durat més mil·lennis, possiblement ja s'haurien extingit. Així, pensem que espècies com el ferreret, que actualment sobreviu a una sèrie de torrents de muntanya a uns hàbitats molts especials, si realment hi hagués hagut molt més impacte és possible que s'haguessin extingit. Possiblement alguna espècie ha sobreviscut gràcies que l'arribada de l'home ha estat un poc més tardana, però no moltes d'espècies. En general, els efectes dels humans han estat devastadors.

-En el cas del ferreret, fins fa ben pocs anys encara es pensava que només era un fòssil.

-El ferreret és una espècie que es va descobrir primer com a fòssil, i mentre estava en vies de publicació la descripció de l'espècie fòssil, uns biòlegs mallorquins varen trobar que encara sobrevivia als torrents de muntanya. Prèviament, els pagesos sí que coneixien l'existència del ferreret, però no sabien què era.

-Com és aquest 1% del territori a les Illes que encara resta igual que abans de l'arribada dels humans?

-És un 1% que es troba escampat, no és que hi hagi una àrea de la qual es pugui dir que és l'àrea mai no tocada, sinó que realment en queden bocins molts petits. Per exemple, boscos de boix a segons quines bandes de la serra de Tramuntana; la banda dels torrents, els torrents de muntanya estan relativament sense tocar; les cavitats; tota una

sèrie d'hàbitats marginals, com poden ser zones de penya-segats i possiblement alguns cims de muntanya, no tots, tan sols a algunes bandes. Realment, tenim una situació de l'ecologia a les Illes molt diferent de la que es varen trobar els primers humans.

-Deia que han estat més palesos els efectes de l'home a les Balears que a la resta de les illes de la Mediterrània, per què?

-No. Hi ha moltes altres illes de la Mediterrània on els efectes han estat més desastrosos que a Mallorca, el que crec és que hi ha algunes illes, i pens concretament a Còrsega, on possiblement es conserva una part del territori sense tocar més elevada que a Mallorca, però aquest és un dels pocs casos que hi ha. I a les altres illes... Sicília està molt destrossada, Malta està molt destrossada, Creta i Xipre no les conec, encara que a Creta hi ha bandes que no estan tan destrossades com Mallorca.

DECREIXEMENT NECESSARI

-Avui en dia, el fet insular també té efectes en el medi ambient a les Illes, entre d'altres motius pel que significa quant a limitació dels recursos naturals i de territori, i perquè som un destí turístic de primer ordre. S'agreuaran en el futur els problemes de limitació?

-Jo crec que avui a les Balears, tot i ser un territori insular, en el decurs dels darrers anys hem perdut els avantatges de la insularitat. O sigui, realment els avantatges de la insularitat, aquesta tranquil·litat que es respirava en el segle passat, aquest estil de vida que realment significava un dels encants d'aquest territori, això s'ha perdut. S'ha perdut perquè els mitjans de transport són molt més econòmics, perquè hi ha hagut un boom econòmic a tota Europa que ha fet que les Balears s'hagin incorporat a un turisme de masses, i per una altra banda el problema és que no s'ha guanyat cap dels avantatges de viure a un continent, perquè si nosaltres hem de sortir de Mallorca ho tenim molt complicat, tenim el problema del transport. D'aquesta manera, crec que la qualitat de vida s'ha deteriorat a les Illes en el decurs dels darrers anys. El territori és molt limitat i el problema és que en el decurs dels darrers quaranta anys la població s'ha incrementat d'una manera desorbitada. S'ha incrementat primer la població resident i en segon lloc la població visitant. Les Balears són un territori que viu per damunt de les seves possibilitats ambientals, això és molt clar també, i això ha estat possible perquè han vingut molts de doblers de fora, i podríem dir que les Balears s'han "continentalitzat" fins a cert punt. El que passa, en la meua opinió, és que aquest creixement és insostenible, llavors s'ha d'intentar posar un cert remei. Quin és el problema?, el problema és que moltes vegades existeix aquesta consciència que les Balears estan sobreocupades, es vol posar remei a aquest model de creixement, però això no obstant, no s'actua amb la valentia suficient.

"En un moment en què anam cap a una globalització on s'intenta cercar solucions des del punt de vista social als problemes de la humanitat, pens que hi ha una sèrie de territoris que poden ser molt interessants a l'hora d'aportar solucions globals, i molts d'ells són territoris insulars"

Pens que moltes vegades hi ha notícies que es donen i que haurien de representar coses positives, com per exemple una disminució del nombre de turistes. Crec que és més positiu per als habitants de les Balears, i fins i tot per als mateixos turistes, que hi hagi menys turistes i que siguin de més qualitat que no que n'hi hagi més. Llavors, si hi ha una minva de turistes, malgrat moltes vegades els nostres empresaris es queixen, pens que el que s'ha de fer és valorar-ho positivament i a més a més aconseguir fer entendre als empresaris que si hi ha un turisme de més qualitat tendran els mateixos beneficis i serà millor per a tothom. El que passa és que moltes vegades els nostres polítics estan d'acord que s'ha de canviar el model de creixement, però a l'hora de la veritat tenen una certa por de presentar com a positives algunes coses, perquè els preocupa ser mal interpretats. Jo pens que es donen passes en el bon sentit, i no vull que em diguin fanàtic, però tant de bo que les coses vagin per un camí bastant més racional i que realment es vagin arreglant els problemes que existeixen a les Balears.

-Es pot afirmar que el segle XX ha estat el més degradant

"Moltes vegades existeix aquesta consciència que les Balears estan sobreocupades, es vol posar remei a aquest model de creixement, però això no obstant, no s'actua amb la valentia suficient"

per al medi ambient de les Balears?

-Pens que el pitjor moment per al medi ambient a les Balears va ser el moment de l'arribada dels humans. El moment de l'arribada dels humans té una doble lectura, ja que quan varen arribar es va produir el que podríem anomenar un 'ecodesastre', o sigui que realment hi ha un abans i un després des del punt de vista de la naturalesa. En canvi, per als humans, per a les societats humanes primitives, va ser tot el contrari, va ser un 'ecotriomf' perquè varen trobar uns recursos molt bons d'obtenir, de manera que unes poblacions humanes varen poder créixer molt ràpidament i molt aviat. Si restam aquest moment, probablement el punt ecològicament més desastrós de la història de les Balears són els darrers trenta o quaranta anys. Però, realment, hi ha aquest precedent que s'ha de tenir en compte. Hi ha un desastre ecològic a finals del segle XX i començaments del XXI després de Crist i n'hi va haver un altre en el segle XX abans de Crist.

-Si en els darrers anys hi ha hagut un desenvolupament desmesurat, quin futur li veu a l'illa en els pròxims anys?

Josep Antoni Alcover Tomàs va néixer a Palma l'any 1954 i es va llicenciar en ciències biològiques per la Universitat de Barcelona l'any 1977. A la mateixa universitat va fer, el 1983, el doctorat en ciències biològiques. A l'actualitat fa feina com a funcionari de carrera a l'Institut d'Estudis Avançats de les Illes Balears (IMEDEA), que depèn del Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Alcover, que es defineix com a zoològ i biòleg, ha treballat com a investigador científic al Departament de Zoologia de la Universitat de Barcelona i al Museo Nacional de Ciencias Naturales i és el director de les investigacions que es duen a terme al jaciment paleontològic de la Cova d'es Moro.

-Bé, jo personalment tenc moltes d'esperances i, a més, pens que la posició de les Balears dins del món és una posició singular. O sigui, normalment la majoria de les illes són uns sistemes simplificats, és molt més senzill estudiar les poblacions, tant d'animals com humanes, a un territori aïllat que no a un territori continental. En un moment en què anam cap a una globalització on s'intenta cercar solucions des del punt de vista social als problemes de la humanitat, pens que hi ha una sèrie de territoris que poden ser molt interessants a l'hora d'aportar solucions globals, i molts d'ells són territoris insulars. Hi ha territoris insulars com Nova Zelanda o Madagascar, amb manejaements de la naturalesa absolutament diferents, però que poden donar molta informació sobre la capacitat de càrrega dels territoris, sobre els límits que s'han d'imposar al creixement, perquè realment s'han d'imposar uns límits al creixement, això és una cosa que evidentment molta de gent pot voler discutir però cada vegada sembla més clar que no és sostenible un creixement il·limitat ni a un territori petit ni a un territori gros. Llavors, veure com s'implementen tota una sèrie de polítiques a territoris petits pot ser utilitzat també per a la seva posterior exportació a territoris més amplis. Com veig el tema a les Balears?, concretament veig que existeix un sentiment que realment s'ha de contenir aquest creixement desorbitat i que el problema és com posar-ho en pràctica des del punt de vista polític. Crec que existeix la voluntat, però encara falta donar passes pràctiques. Supòs que s'arribaran a donar aquestes passes, perquè si no la situació s'anirà deteriorant. En canvi, que hi hagués una política racional de contenció del creixement i fins i tot de decreixement de la població seria una cosa de gran utilitat, no tan sols a l'àmbit de les Balears, sinó també com a exemple o model per a altres territoris.

LIMITACIONS DE LA NATURALESA

-On hem fallat perquè l'abús sobre dels recursos, com poden ser l'aigua o l'energia, ens hagi dut a l'actual situació?

-Pens que la majoria dels problemes que tenim a les Balears deriven de la superpoblació, tant pel que fa als residents com als visitants. D'alguna manera, hem d'aconseguir autolimitar-nos, ja que les illes som uns territoris limitats i llavors és normal que els recursos siguin limitats, així que seria molt útil que nosaltres acceptàssim aquestes limitacions de la naturalesa. En el cas concret de l'aigua, crec que hi ha veus més qualificades per parlar que jo, crec que és un tema molt mal de resoldre. Tan mal de resoldre és que no s'ha pogut resoldre ni en les anteriors legislatures ni en la legislatura actual, o sigui que realment cap partit polític no l'ha pogut resoldre.

-És l'aigua a les Balears un problema irreversible?

-Si continua havent-hi el mateix tipus de demanda, és clar que és irreversible. Si d'alguna manera s'aconsegueix que la demanda no sigui tan grossa, no sols per educació de persones concretes, sinó perquè es pugui limitar la població, llavors podria millorar la situació, es podria intentar revertir, encara que realment es tracta d'un objectiu molt difícil d'aconseguir.

-Un altre problema a les Illes és l'excés de residus. És viable un sistema de reutilització integral?

-Els fems són, en bona part, un tema econòmic, de costos.

Què passa?, les Balears d'alguna manera actuen com un engolidor de fems que provenen d'altres bandes del món. Un exemple molt clàssic i clar és que tot el que tenim de ferro, cotxes, grues, tots els bastiments de les cases..., el ferro no és un producte natural de Mallorca, sinó que és una cosa importada. I passa que quan aquests materials es rebutgen perquè ja ha acabat el seu període de vida, aquest material es tira i en lloc de tornar-lo al punt d'origen, el que es fa és acaramullar-lo per aquí, de manera que actuam com un engolidor de fems, no tan sols del nostre territori, sinó d'una àrea més grossa de territori que ens envolta. Aquest problema el tenen moltes ciutats, és a dir, no és que sigui una cosa exclusiva de les Balears, el que passa és que aquí tenim el greuge de la insularitat. Seria molt adequat que, d'alguna manera, el cost de les coses inclogués el seu retorn a l'origen, per poder tirar endavant polítiques de reciclatge. Com s'ha de fer això?, jo no ho sé, però bé, el fet real és que possiblement les societats occidentals hem de canviar molt la forma de veure les coses, de filosofia de vida, de filosofia social, per poder arreglar el nostre món occidental.

LLEGAT POBRE

-Al seu parer, quins criteris hauria de seguir el creixement urbanístic a les Illes?

-Crec que hem d'aconseguir que en lloc de creixement hi hagi decreixement. Clar, si hi hagués decreixement, encara que s'han donat algunes passes quan s'han tomat hotels i s'ha fet esponjament a algunes zones, el decreixement podria tenir unes implicacions econòmiques molt complexes, perquè el que no es pot fer és que a una societat que viu en bona part de la construcció, de sobte s'aturi el ritme de construcció. El que s'ha de fer és donar alternatives, ja que existeix aquesta possibilitat. Per exemple, una de les coses que m'espanta més és el llegat que deixarem. Cada període històric deixa un llegat a les futures generacions, els de major riquesa solen deixar uns llegats que arquitectònicament són més importants i singulars, encara que el llegat dels darrers quaranta anys és en bona part de molt baixa qualitat. Malgrat hagi estat un moment d'una riquesa econòmica enorme, realment no hi ha edificis singulars, no hi ha cap cosa de la qual es pugui dir "mira, això ho deixarem als nostres descendents i se sentiran orgullosos del que es va fer". Tal vegada, en comptes de fer tantes construccions escampades de baixa qualitat el que es podria fer és reinvertir esforços, deixar de fer tot això, fer una sola cosa important que sigui ja un llegat per a les futures generacions, què sé jo, és la meua opinió a títol personal. Seria bo un decreixement i que es presentàs no com a cosa negati-

va sinó positiva. Això és el mateix que quan un va a les platges i vol una arena molt blanca, sense cap alga ni res. I realment, el que s'ha de fer és fer entendre a la gent que si hi ha algues a una platja això és un símptoma de qualitat de la platja, o sigui que realment aquestes platges que tenen tant de cúmul de posidònia normalment solen ser unes platges d'aigües molt netes, molt millors que d'altres que simplement tenen l'arena i on l'aigua no és de tan bona qualitat. Hem de canviar els conceptes.

-Ja que parla de les platges, què li sembla la regeneració artificial que s'ha fet recentment a Mallorca?

-Personalment crec que és molt mal de fer mantenir una costa i que al mateix temps pugui tenir ports esportius i platges. Normalment, els espigons dels ports esportius afecten la dinàmica de la deposició de l'arena, de manera que en molt bona part el que passa és que intentem tenir coses que difícilment són compatibles. Tècnicament, es poden compatibilitzar?, es poden compatibilitzar si es fan unes intervencions que són bastant destructives respecte dels ambients naturals, no és una solució ambientalment bona.

-Pel fet de ser unes illes, a les Balears podem sofrir encara més que al continent els efectes del canvi climàtic?

-A segons quines illes sí que afectarà molt el canvi climàtic, perquè fins i tot es preveu que algunes illes del Pacífic puguin desaparèixer. A Balears no tenim encara una idea clara de com ens pot afectar el canvi climàtic. Hi ha coses que es diuen, però no estan prou ben documentades, de manera que pot ser que passin unes coses o unes altres, no hi ha uns models terriblement clars en aquests moments. El que sembla clar és que nosaltres, els humans, intervinem en el canvi climàtic de la Terra.

-Què li sembla la futura Llei de biodiversitat que prepara el Govern?

-No la conec, encara no l'he vista. Crec que a la Conselleria de Medi Ambient hi ha molta bona voluntat per fer coses que siguin útils per salvar aquest país.

-Han passat deu anys des que es va celebrar la cimera del medi ambient de Rio fins que ara se n'ha celebrat una altra a Johannesburg. Quin balanç fa d'aquesta dècada de bones intencions ecològiques?

-Personalment no m'he dedicat a fer un seguiment d'allò que s'aprova a Río, però quant al que s'ha complert respecte del que es va aprovar... sembla que no hi ha massa realització. Sembla que s'han donat poques passes en la línia adequada.

-És vostè pessimista respecte del futur del medi ambient?

-Vull ser optimista, el que passa és que realment els polítics a l'àmbit de tot el món no ens donen motius per ser optimistes. Esperam que les coses s'arreglin, però no ens ho posen massa fàcil per ser optimistes.

JACIMENTS

-Vostè dirigeix les investigacions del jaciment de la Cova d'es Moro. Quins elements aporta aquesta investigació per determinar l'arribada de l'home a les Illes?

"El que no es pot fer és que a una societat que viu en bona part de la construcció, de sobte s'aturi el ritme de construcció. El que s'ha de fer és donar alternatives, ja que existeix aquesta possibilitat"

hi ha altres jaciments, tant a Eivissa com a Menorca, que també aporten informacions. Jo fins i tot diria que, possiblement, des del punt de vista de l'estudi de la cronologia de la primera arribada dels humans i les primeres societats humanes, el jaciment del Coval Simó és més important, perquè un dels problemes que té el jaciment de la Cova d'es Moro és que conté testimonis de presència humana al llarg de molt de temps, de manera que hi ha testimonis de presència humana de tipus primerenc, pretalaiòtic i talaiòtic, de l'època islàmica. En canvi, el jaciment del Coval Simó és més restringit a un moment primerenc, la qual cosa aporta unes informacions que poden ser més clarificadoras per entendre les societats d'aquella època. El jaciment de la Cova d'es Moro per a nosaltres té més interès des del punt de vista paleontològic. O sigui, el que sí que ens dóna és molta informació, molt millor que no la del Coval Simó, sobre les faunes que existien a les Balears abans de l'arribada de l'home. En aquest sentit, sí

que és un jaciment molt important. Evidentment, té un interès que se solapa amb el tema de la cronologia.

-Què és fins ara el més important que s'ha trobat a la Cova d'es Moro?

-La Cova d'es Moro té interès per molts d'aspectes. Un, per exemple, des del punt de vista espeleològic, un altre des del punt de vista sedimentològic, des del punt de vista arqueològic i també des del punt de vista paleontològic. A cada una d'aquestes disciplines, la Cova d'es Moro aporta una sèrie de dades o unes altres. Des del punt de vista arqueològic, pens que les dues coses més importants són la documentació d'una arribada dels humans anterior al 2030 abans de Crist a l'illa de Mallorca i, per una altra banda, la localització d'uns nivells prehistòrics segellats que aporten informació sobre més d'un miler d'anys de la prehistòria de les Balears. Des del punt de vista paleontològic, té interès de cara a l'establiment de la cronologia de l'extinció de les espècies autòctones. La Cova d'es Moro haurà lliurat més de 10.000 ossos de *Myotragus*, una espècie de cabreta que vivia a les Balears abans de l'arribada dels humans i que era un animal summament estrany, molt peculiar, una espècie altament singular que realment tenia una gran influència en els ecosistemes insulars. Gràcies a aquests materials hem pogut esbrinar moltes coses sobre la biologia d'aquesta espècie. Per a cada disciplina, les troballes de la Cova d'es Moro han produït una sèrie de resultats molt interessants.

-El *Myotragus* va desaparèixer només arribar l'home a Mallorca?

-Els darrers *Myotragus* de què es té constància són posteriors a l'any 3700 abans de Crist. Els avantpassats del *Myotragus* varen arribar a Mallorca fa cinc milions i mig d'anys, i durant tot aquest temps va viure sense cap problema i es va extingir després del 3500. Justament, els humans arriben a Mallorca entre l'any 3000 i el 2030 abans de Crist, això se solapa d'una manera tan sospitosa amb el moment de l'extinció del *Myotragus* que pensam que la relació entre ambdós fets és causa-efecte. O sigui que, realment, l'extinció del *Myotragus* ha estat una conseqüència de l'arribada dels humans.

-I com va canviar la flora a les Illes amb l'arribada de l'home?

-Sabem que s'han fet anàlisis de pol·len fòssil, i el que es veu perfectament és que la flora natural de les Balears incloïa moltes espècies que actualment no hi són presents. Per exemple, a Mallorca hi havia avellaners, roures, molt de boix, actualment el boix és una planta que té una distribució summament restringida, i naturalment sembla que hi havia pins, però llavors era una espècie escassament representada, quan ara és tot el contrari. La vegetació, igual que ha passat amb la fauna, ha canviat d'una manera radical. Evidentment, hi ha moltes espècies vegetals que sobreviuen, però ho fan en unes condicions i en una situació molt diferents de les condicions de vida que tenien en el passat.